

SAVSAD
Savunma ve Savaş Araştırmaları
Dergisi
The Journal of Defence and War
Studies

Arkan Naji MİZRAB

Kerkük Üniversitesi, Sosyal Bilimler ve Eğitim
Fakültesi, Tarih Bölümü.

University of Kirkuk, Faculty of Social Sciences
and Education, Department of History.

Geliş Tarihi/Received 08.06.2025
Kabul Tarihi/Accepted 26.08.2025
Yayın Tarihi/Publication 31.12.2025
Date

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Arkan Naji MİZRAB

E-mail: erkannaji@uokirkuk.edu.iq

Atıf/Citation: Mizrab, A. N. (2025). XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin askerî yapılarından Kerkük Kışlası, *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, 35(2), 269-293.

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial-No Derivatives 4.0
International License.

Araştırma Makalesi
Research Article

DOI: 10.54078/savsad.1715892

XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Askerî Yapılarından Kerkük Kışlası

The Kirkuk Barracks as One of the Military Structures of the Ottoman Empire in the 19th Century

ÖZ

XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren zayıflayan Osmanlı Devleti, merkezi otoritesini yeniden tesis etmek amacıyla askerî yapısında köklü reformlara gitmiştir. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın ilgasıyla birlikte, modern ordunun temelleri atılmış ve bu doğrultuda, bugünkü anlamda "kışla" olarak nitelendirilebilecek düzenli ve teşkilatlı askerî yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu dönüşüm sürecinde başta İstanbul ve Anadolu olmak üzere imparatorluğun çeşitli bölgelerinde yeni kışla binaları inşa edilmiştir. Modern askerî anlayışa uygun şekilde teşkilatlanan yeni ordu; alay, tabur ve bölük şeklinde hiyerarşik bir yapıya kavuşturulmuş, bu doğrultuda eğitilmiş ve disiplinli asker yetiştirilmesi amacıyla çağdaş kışla yapılarının inşası zaruri hâle gelmiştir.

Askerî gereksinimler doğrultusunda inşa edilen bu kışlalar, yalnızca Osmanlı mimarisinde Batı etkisinin ilk fiziksel tezahürleri olarak değerlendirilmemekte, aynı zamanda askerî modernleşme sürecinin somut göstergeleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda incelenen Kerkük Kışlası, 1863 yılında inşa edilmiş olup, tüm askerî birimlerin bu yapıda toplanması, askerî hizmetlere yönelik bina inşasında mali ve idari imkânların artırılmasına katkı sağlamıştır. Kerkük, bu dönemde Osmanlı merkezi idaresi açısından, özellikle Irak'ın İran sınırındaki kuzey bölgelerinin denetiminde stratejik bir rol üstlenmiştir. XIX. yüzyılın sonlarına ait askerî mimarlık literatüründe yer alan teknik şartnameler, kışla yapılarının nerede ve hangi plan dâhilinde inşa edilmesi gerektiğine dair ayrıntılı bilgiler içermektedir. Bu belgelere göre, kışla yapıları genellikle doğrusal, dikdörtgen ya da U biçiminde tasarlanmakta; aynı zamanda işlevlerine göre piyade, süvari ve topçu kışlaları şeklinde sınıflandırılmaktadır. Böylece Osmanlı taşra politikası, askerî mimarlık, idari düzenlemeler ve stratejik planlamanın birbirini tamamladığı bütünsel bir yapıyı temsil etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Kerkük, Askerî, Kışla.

JEL Kodları: Z00

ABSTRACT

From the late 18th century onwards, the weakening Ottoman Empire initiated extensive military reforms to restore central authority. With the abolition of the Janissary Corps in 1826, the foundations of a modern army were laid, and in this process, regular and organized military structures, referred to as “barracks” in the modern sense, began to be constructed. This transformation led to the construction of new barracks not only in İstanbul and Anatolia but also across various regions of the empire. The modern military system was hierarchically organized into regiments, battalions, and companies, creating a necessity for the training of disciplined and well-educated soldiers. Accordingly, these barracks represent not only the first tangible manifestations of Western influence on Ottoman architecture but also concrete indicators of military modernization. In this context, the Kerkük Barracks, built in 1863, contributed to the enhancement of financial and administrative resources allocated for military services by centralizing all military units under one roof. Kerkük held strategic importance for the Ottoman central administration, especially in controlling the northern regions of Iraq along the Iranian border. Military architectural literature from the late 19th century includes detailed technical specifications concerning the location and planning of barracks. According to these documents, barracks were generally designed in linear, rectangular, or U-shaped plans and classified according to their functions as infantry, cavalry, or artillery barracks.

Keywords: Ottoman Empire, Kirkuk, Military Structures, Barracks.

JEL Codes: Z00

Giriş

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın sonlarında karşılaştığı ağır askerî yenilgiler sonucunda galip tarafların üstünlüğünün kaynağına dair ciddi sorgulamalarla karşılaşmıştır. Bu durum, Batı dünyasında gerçekleştirilen askerî, teknik ve stratejik ilerlemelere yönelik ilgiyi önceki yüzyıllara kıyasla belirgin biçimde artırmıştır (Çelik, 2018, s. 228). XVIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, güçlü ve istikrarlı bir Osmanlı ordusunun temeli olarak düzenli, disiplinli ve talimli askerlerden oluşan bir yapı gerektiği yönünde genel bir kanaat oluşmuştur. Bu kanaat, büyük ölçekli ve fonksiyonel askerî tesislerin, özellikle kışla yapılarının inşasını zorunlu kılmıştır. Kışlalar, yeni yapı tipolojileri arasında önemli bir yer tutmuş ve askerinin barınması, eğitilmesi ve korunmasına yönelik fiziksel ihtiyaçları karşılamak üzere tasarlanmıştır (Sevin, 1991, ss. 30-33; Ertuğrul, 2009, s. 293; Düzenli, 2020, s. 660).

Irak'ta merkezi otoritenin tahkimi süreci, 1831 yılında Halep Valisi Ali Rıza

Paşa'nın Mardin güzergâhı üzerinden gerçekleştirdiği Musul ve Bağdat seferiyle başlamış ve Memlûk idaresinin son temsilcisi Davud Paşa'nın yönetimine son verilmiştir (Kurşun, 1994, s. 38). 1831–1861 yılları arasında Osmanlı idaresi, bölgede merkezileştirme siyaseti uygulamış; bu süreç, halk ve yerel güç odaklarından gelen tepkilerle karşılaşmıştır. Bağdat valileri, bu direnişleri bastırmak için çoğu zaman askerî güce başvurmak zorunda kalmış, ancak sınırlı askerî imkânlar nedeniyle müdahaleler genellikle sert olmuştur (Musul Vilayet Salname H. 1308, s. 298; Dinç, 2016, s. 112). Bu bağlamda, Kerkük, Osmanlı merkezi idaresi tarafından sınır bölgelerinde düzenin sağlanmasında bir üs olarak kullanılmış ve hem askerî hem idarî bir merkez hâline gelmiştir (Nevar, 1968, s. 60).

Osmanlı kışlaları üzerine literatürde çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Zâhir, 1985-1986, ss. 241-247; Tunalı, 2003, s. 114). Kerkük Kışlası hakkında da bazı araştırmalara rastlanmakla birlikte, bu yapının askerî işlevi ve tarihsel bağlamı üzerine odaklanan müstakil bir çalışma henüz bulunmamaktadır. Bu nedenle, çalışmamızda Kerkük Kışlası'nı ele almamızın temel gerekçesi, bu yapının askerî bir kompleks olarak sahip olduğu tarihî önemine rağmen tarih yazımında yeterince dikkate alınmaması ve literatürdeki belirgin boşluktur.

Araştırmanın temelini oluşturan veriler, XIX. yüzyılda gerçekleştirilen askerî reformların bölgesel yansımalarını ve Kerkük ile çevresinde merkezî otoritenin en önemli hedeflerinden biri olan asker teminini mümkün kılacak altyapının oluşturulma sürecini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, XIX. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen Kerkük Kışlası, askerî yetkilerin bu yapıda merkezileştirilmesiyle birlikte, askerî hizmetlerin daha etkin yürütülmesine olanak sağlamıştır (Zâhir, 1985-1986, ss. 241-242). Sonuç kısmında, elde edilen bulgular ışığında, XIX. yüzyıl Kerkük'ü ve kışlasının Osmanlı askerî tarihi açısından taşıdığı önem değerlendirilecektir.

XIX. Yüzyıl Osmanlı Kışlaları ve Kerkük Kışlası

XIX. Yüzyıl Osmanlı Kışlaları

Osmanlı tarihindeki ilk kışla örnekleri genellikle Yeniçeri Ocağı'na ait yapılarla sınırlıdır. Osmanlı mimarisi içerisinde, özellikle İstanbul ölçeğinde en erken kışla uygulamaları, Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) döneminde Yeniçeriler için inşa edilen ve "oda" olarak adlandırılan yapılarla başlar (İnalçık, 2003, ss. 395-407). Bu yapılar, dönemin askerî teşkilatı içinde acemi oğlanların barınma, eğitim ve disiplin amaçlı olarak topluca yaşamlarını sürdürdükleri alanlardı. Eski Odalar, II. Mehmed döneminde Şehzadebaşı semtinde acemi yeniçeriler için kurulmuşken;

Yeni Odalar ise Kanuni Sultan Süleyman zamanında Kıztaşı ile Aksaray semtleri arasında yer alan Et Meydanı'nda konumlanmıştı (Aksan, 2012, s. 337; Çelik, 2018, s. 230). Ancak 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın ilgasıyla birlikte bu yapılar da tarihe karışmış; kışla olarak kullanılan bu mekânlar tahrip edilmiş ve üzerlerine sivil yerleşim birimleri inşa edilmiştir. Bu bölgelerde Ahmediye ve Fevziye isimli mahalleler kurulmuş, böylece askerî yapıların yerini sivil mimari almıştır (Çelik, 2018, s. 230).

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, "Vaka-i Hayriye" (Hayırlı Olay) olarak adlandırılmış ve uzun süredir reformların önünde engel oluşturan geleneksel askerî yapının tasfiyesi olarak görülmüştür (Aydın, 2019, s. 26). Bu dönüşüm, Osmanlı askerî yapılanmasında köklü değişikliklerin önünü açmıştır. Islahat hareketleri çerçevesinde askerî alanda gerçekleştirilen en önemli yeniliklerden biri, III. Selim döneminde kurulan Nizam-ı Cedid ordusudur (Aksan, 2012, s. 337). Bu yeni ordu, Batı tarzı askerî örgütlenmeye uygun şekilde alay, tabur ve bölüklere ayrılmış; askerlerin disiplinli bir şekilde eğitilebilmeleri için modern altyapıya sahip kışlalara ihtiyaç duyulmuştur (Gökçe, 2017, s. 191).

Bu gereksinim doğrultusunda, XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı coğrafyasının pek çok bölgesinde yoğun bir kışla inşa faaliyeti başlatılmıştır. Bu yapılar yalnızca askerî barınma ve eğitim mekânları olarak değil, aynı zamanda Osmanlı mimarisinde Batı etkilerinin ilk somut örnekleri olarak da değerlendirilmiştir. Bu yönüyle kışlalar, hem fiziksel mekân olarak Batılılaşmanın bir yansıması hem de ordunun modernleşme sürecinin mimarî düzlemdeki göstergesi olarak kabul edilmektedir (Çelik, 2018, s. 231).

Bilindiği üzere, XIX. yüzyılda kurulan yeni Osmanlı ordusu için kışla inşası, iki temel işlev doğrultusunda şekillenmiştir. İlk olarak, askerlerin barınma ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla imparatorluğun çeşitli bölgelerinde kapsamlı kışla yapımına gidilmiştir. İkinci olarak ise, özellikle merkezden uzak ve denetimin zor sağlandığı bölgelerde devletin otoritesini tesis etmek, emir ve yasaklarını uygulamak amacıyla stratejik konumlarda kışlalar inşa edilmiştir (Dalğın, 2019, s. 7). Bu doğrultuda geniş arazilerin kamulaştırılarak askerî yerleşim alanlarına dönüştürülmesi, dönemin temel çözüm yollarından biri olmuştur.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda, başta başkent İstanbul olmak üzere Osmanlı coğrafyasının birçok farklı noktasında modern anlamda kışla yapıları inşa edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde XVIII.-XIX. Yüzyıllarda inşa edilen kışlalar Tablo 1'de sunulmuştur. Bu yapılar yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda simgesel bir anlam da taşımaktadır. Yeni inşa edilen bu kışlalar, Osmanlı Devleti'nin askerî

gücünü ve merkezi otoritesini yansıtanın yanı sıra, mimari açıdan da geleneksel yapılardan farklılaşan tasarımları, üslup özellikleri ve inşa teknikleriyle dikkat çekmiştir. Bu durum hem askerî mimarideki çeşitliliği hem de yapı faaliyetlerindeki artışı ortaya koyarak, söz konusu dönemde yaşanan değişimin fiziksel göstergesi hâline gelmiştir (Çiftçi & Seçkin, 2005, s. 52).

Tablo 1

Osmanlı Devleti'nde XVIII. ve XIX. yüzyılda inşa edilen kışlalar.¹

No	İNŞA TARİH	KIŞLA ADI	ŞEHİR YER
1	1782	Kalyoncu Kışlası	İstanbul-Kasımpaşa
2	1792	Humbaracılar Kışlası	İstanbul-Haliç
3	1802-1805	Aksaray Kışlası	Aksaray
4	1803	Çankırı Kışlası	Çankırı
5	1803	Kütahya Kışlası	Kütahya
6	1803	Menteşe Kışlası	Muğla
7	1804	Ankara Kışlası	Ankara
8	1804	Seydişehir Kışlası	Konya
9	1804-1805	Bolu Kışlası	Bolu
10	1805	Daday Kışlası	Kastamonu
11	1805	Kırşehir Kışlası	Kırşehir
12	1806	Amasya Kışlası	Amasya

¹ (Çiftçi & Seçkin, 2005, s. 66; el-Daracî, 2018, s. 19; Düzenli, 2020, s. 658).

13	1806	Çorum Kışlası	Çorum
14	1806	Karaman	Karaman Kışlası
15	1806	Kayseri Kışlası	Kayseri
16	1806	Gülнар Kışlası	Mersin
17	1860	Niğde Kışlası	Niğde
18	1806	Sivas Kışlası	Sivas
19	1806	Taksim Topçu Kışlası	İstanbul-Taksim
20	1820	Kırmızı Kışla	İstanbul-Eminönü
21	1823-1825	Tophane Topçu Kışlası	İstanbul-Tophane
22	1827	Davutpaşa Piyade Kışlası	İstanbul-Esenler
23	1827	Rami Piyade Kışlası	İstanbul-Eyüp
24	1828	Selimiye Kışlası	İstanbul-Üsküdar
25	1828	Kuleli Süvari Kışlası	İstanbul-Üsküdar
26	1829	İzmir Kışlası	İzmir
27	1829	Mahmudiye Piyade Kışlası	Edirne
28	1832	39. Mknz. P. Tugay 2. Hd. A. Kh. Srv. Bl. K. Iğfı	Hatay-İskenderun
29	1834	Selanik Kışlası	Yunanistan

30	1839	Niř Kalesi Kışlası	Sırbistan
31	1836-1839	İşkodra Kalesi Kışlası	Arnavutluk
32	1836-1839	Liř Kalesi Kışlaları	Arnavutluk
33	1839	Karahisar Kışlası	Afyonkarahisar
34	1839-1840	Demirkapı Kışlası	İstanbul-Eminönü
35	1843	Beyrut Kışlası	Beyrut
36	1846	Bursa Kışlası	Bursa
37	1847	Tırhala Kışlası	Yunanistan
38	1850	Manastır Kışlası	Makedonya
39	1851-1852	Bağdat Kışlası	Bağdat
40	1861-1862	Galatasaray Piyade Kışlası	Beyoğlu-İstanbul
41	1862	Gümüřsuyu Piyade Kışlası	Beyoğlu-İstanbul
42	1862	Mecidiye Kışlası (Taşkışla)	İstanbul
43	1863	Samsun Kışlası	Samsun
44	1863	Kerkük Kışlası	Kerkük
45	1868	Sivrihisar Kışlası	Eskiřehir
46	1868	Yenipazar Kışlası	Sırbistan

47	1870	Çimenlik Kışlası	Çanakkale
48	1870	Silistre Kışlası	Bulgaristan
49	1870	Yanya Kışlası	Yunanistan
50	1872	Harbiye Kışlası	Edirne
51	1872	Diyarbakır Kışlası	Diyarbakır
52	1873	Debre Kışlası	Makedonya
53	1878	Süvari Kışlası (Tunca Kışlası)	Edirne
54	1880	Süvari Kışlası	İstanbul-Eminönü
55	1880	Ertuğrul Piyade Kışlası	İstanbul-Beşiktaş
56	1882	Köysancak Kışlası ²	Köysancak
57	1883	Trabzon Kışlası	Trabzon
58	1884-1885	Orhaniye Süvari Kışlası	İstanbul-Beşiktaş
59	1887-1891	Mardin Kışlası	Mardin
60	1889-1893	Bingazi Kışlası	Libya

Kaynak: (Çiftçi & Seçkin, 2005, s. 66; el-Daracî, 2018, s. 19; Düzenli, 2020, s. 658)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti'nin XVIII. ve XIX. yüzyıllarda farklı coğrafyalarında çok sayıda modern kışla inşa edilmiştir. Özellikle İstanbul'da inşa edilen örnekler üzerinden yapılan değerlendirmelerde, bu yapıların genellikle iki ya da üç katlı koğuşlardan oluşan yapı kanatlarıyla

² Söz konusu kışlayla ilgili olarak (bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı [BOA], 2006, s. 160.).

çevrelenmiş dikdörtgen planlı avlular etrafında konumlandıkları görülmektedir. Bu kışlalar, büyük ölçekli ve sade mimari karaktere sahip yapılar olup başlangıçta çoğunlukla ahşap malzemeye inşa edilmişken, II. Mahmud döneminden itibaren kâgir (taş veya tuğla) yapılara geçildiği anlaşılmaktadır (Yazıcı, 2011, s. 636). Bu kışlalar, inşa edildikleri dönemlerin mimari zevklerini yansıtmalarına rağmen, genellikle süssüz ve işlevsel nitelikte olup yalın mimari özellikler göstermektedir.

Bununla birlikte, belirli merkezlerde inşa edilen kışlalar sadece askerî eğitim ve barınma işleviyle sınırlı kalmamış, padişahın sefere çıktığında ya da bölgeyi ziyaret ettiğinde konaklaması amacıyla hünkâr kasırları da yapı kompleksine dâhil edilmiştir. Ayrıca fırın, hamam, ahır gibi yapılarla donatılan bu kışlalar, birer askerî kompleks hâline getirilmiştir (Aydın, 2019, s. 14). Bu gelişmeler, Osmanlı islahat hareketlerinin askerî mimari alandaki yansımaları olarak değerlendirilebilir. Nitekim reformların hız kazandığı bu dönemde, Osmanlı sınırları içinde çok sayıda kışla binası ile müstemilatlarının inşa edildiği görülmektedir. XIX. yüzyılın son çeyreğine ait askerî mimarlık literatüründe yer alan teknik şartnamelerde ise kışlaların nerelerde ve ne şekilde inşa edilmesi gerektiğine dair ayrıntılı bilgilere yer verilmektedir. Bu belgelerde, genel olarak kışla yapılarına doğrusal, dikdörtgen ya da “U” biçiminde yerleşim planı önerildiği, ayrıca kışlaların işlevlerine göre piyade, süvari ve topçu birliklerine hizmet edecek şekilde tasarlandığı belirtilmektedir (Düzenli, 2020, s. 654). Bunun yanında, tanımlı plan tiplerinin dışında kalan ve özellikle Anadolu’da rastlanan bazı kışlalar ise tekil yapılar ya da küçük ölçekli kompleksler hâlinde farklı mimari çözümler sunmaktadır. Bu çeşitlilik, Osmanlı askerî mimarisinde hem coğrafi hem de fonksiyonel farklılıklara bağlı olarak gelişen zengin bir yapı repertuarının varlığına işaret etmektedir.

Kerkük Kışlası’nın İnşası

XIX. yüzyıldan itibaren Kerkük’te kale içi yerleşimin merkezi konumunu kaybetmesiyle birlikte, kent yapısı daha geniş bir alana yayılmış ve modern idari yapılanmanın gerektirdiği kurumların kurulmasıyla yeni bir kent dokusu oluşmaya başlamıştır (Bayatlı, 2002, ss. 26-28). Bu dönemde Osmanlı merkezi yönetimi, taşra üzerindeki otoritesini pekiştirmek amacıyla modernleşme sürecini doğrudan merkezin uzağındaki bölgelere kadar taşımayı hedeflemiştir (Saydam, 2002, s. 672). Kerkük, bu doğrultuda hem idarî hem de askerî olarak önem arz eden bir üs kenti olarak yeniden konumlandırılmış ve şehir, etkin bir kontrol merkezi haline getirilmiştir (Dinç, 2016, s. 309).

Bu kapsamda inşa edilen Kerkük Kışlası, sadece askerlerin barınma ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış; aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin iç ve dış

tehditlere karşı taşradaki varlığını fiziksel olarak temsil eden bir garnizon işlevi görmüştür (Akyüz, 2015, s. 109). Devletin merkezileşme politikaları çerçevesinde haberleşme, iç güvenlik, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerin taşraya ulaştırılması için inşa edilen yapılar arasında kışlalar ön planda yer almıştır (Avcı, 2004, s. 202). Kışlaların, diğer resmî binalarla birlikte kent mekânına dâhil edilmesi, fiziksel anlamda da bir dönüşüm yaratmıştır (El-Abbasi, 2005, s. 6). Kerkük Kışlası, 1863 yılında Sultan Abdülaziz döneminde inşa edilmiş olup bu nedenle “Aziziye Kışlası” olarak anılmıştır (Saydam, 2006, s. 380; Saatçi, 2003, s. 33; Kevseroğlu, 2015, s. 27). Yapı, şehir merkezinde yer almakta ve yaklaşık 15.000 m²’lik geniş bir alanı kaplamaktadır. Dikdörtgen planlı olan yapı, üç kanatlı “U” biçiminde tasarlanmış ve ortasında büyük bir iç avlu yer almıştır (Saatçi, 2009, s. 28). İç avlu etrafında düzenlenen yapı kolları, kışlanın hem eğitim hem de idari düzenlemelerine olanak tanımış; bu özellik, dönemin askerî mimarisine uygun bir uygulamadır. Fiziksel faktörler açısından değerlendirildiğinde, kışlanın Kerkük şehir merkezine yakın bir konumda ve stratejik geçiş noktalarına hâkim bir arazide inşa edilmesi hem iç güvenliği kontrol etme hem de hızlı askerî müdahalelerde bulunma amacını taşımaktadır. Kışlanın inşa edildiği alan, hem topografik olarak düz bir zemin üzerinde yer almakta hem de geniş manevra alanları sağlayacak biçimde tasarlanmıştır. Bu durum, kışla içerisinde askerî eğitim, talim ve lojistik faaliyetlerin rahatça gerçekleştirilmesine olanak tanımıştır.

İklimsel koşullara uyum sağlamak amacıyla yapının duvarlarında kalın taş malzeme kullanılmış; bu, yaz aylarında serinlik, kış aylarında ise ısı yalıtımı sağlamıştır. Kerkük’ün yarı kurak iklimine karşı uyumlu olacak şekilde alçı kullanımı hem maliyetleri düşürmüştür hem de yapıların daha hızlı inşasını mümkün kılmıştır. Taş ve alçının birlikte kullanımı, Osmanlı taşra mimarisinde sık görülen bir uygulama olup yerel malzemenin etkin kullanımına örnek teşkil eder (Samancı, 2004, s. 38; Kevseroğlu, 2015, s. 75).

Kışlanın 73 adet odası bulunmakta olup bu odalar genellikle tabur ve bölük esasına göre düzenlenmiştir. Yapının üç ayrı girişi (piyade, süvari ve arka kapı) farklı işlevlere hizmet edecek şekilde tasarlanmış, böylece iç mekân sirkülasyonu da askerî disipline uygun biçimde düzenlenmiştir (Dinç, 2016, s. 334). Yapıya ait görsel ve yazılı belgeler, bu bölümlerin koridorlarla birbirine bağlandığını ve iç avluya açıldığını göstermektedir. Ayrıca, 1874 yılında inşa edilen Redif Deposu ile birlikte kışla, zamanla askerî hastane olarak da hizmet vermeye başlamış; bu durum, yapının işlevselliğini ve çok yönlü kullanımını artırmıştır (Saatçi, 2003, s. 33).

Sonuç olarak, Kerkük Kışlası sadece bir askerî yapı değil, aynı zamanda Osmanlı’nın taşrada kurumsal olarak varlık gösterme çabasının mekâna yansımış

somut bir örneğidir. Fiziksel konumu, mimari biçimi, inşa malzemesi, iklim koşullarına uyumu ve işlevselliğiyle dönemin askerî ve idarî gereksinimlerine cevap verecek biçimde planlanmıştır. Aynı zamanda çevresinde oluşan yeni yerleşim dokularına yön vererek Kerkük'ün kentleşme sürecine de önemli katkılar sağlamıştır.

Kerkük Kışlası'nın Tarihsel Gelişimi

XIX. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti hem iç hem dış tehditlerle karşı karşıya bulunmaktaydı. Bu dönemin en belirgin sorunlarından biri, merkezî otoritenin eyaletler üzerindeki zayıflığıydı. Osmanlı taşra idaresinde etkin kontrolün kaybolması, özellikle Irak vilayetinde (Bağdat, Musul, Basra) kendisini hissettirmiştir. 1800'lü yılların başında Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın isyanı, Bağdat merkezli Memlûk yönetimlerinin çözülmesi ve yerel aşiretlerin kontrol dışına çıkması, Osmanlı Devleti'nin merkeziyetçi anlayışını yeniden tanımlamasını zorunlu kılmıştır (Keha, 2016, ss. 1420-1421). Bu bağlamda Kerkük gibi stratejik öneme sahip şehirler, merkezi otoritenin yeniden tesis edilmesinde kritik noktalar haline gelmiştir. Kerkük hem İran sınırına yakın konumu hem de verimli tarım arazileri ve ticari yollar üzerinde bulunması nedeniyle Osmanlı yönetimi için ayrı bir önem taşımıştır (Rich, 1836, ss. 120-122).

1831 yılında Bağdat'ta görev yapan son Memlûk valisi Davut Paşa'nın görevden alınması, Osmanlı merkezi otoritesinin Irak vilayetinde yeniden kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır (Çetinsaya, 1999, ss. 93-95). Bu dönemde Kerkük, yalnızca bir yerel idari merkez değil, aynı zamanda askerî ve diplomatik açıdan kritik bir üs olarak öne çıkmıştır (El-Azzavî, 2004, s. 24). Ancak merkezileşme süreci hızlı ilerlememiş, 1850'li yıllara kadar Osmanlı otoritesi Kerkük'te sınırlı bir etkinlik gösterebilmiştir. Merkezi idarenin Kerkük'teki uygulamaları, civarda etkinlik gösteren aşiretlerin tavır ve faaliyetlerinden doğrudan etkilenmekteydi. Bu süreç, Osmanlı yönetiminin bölgedeki otoritesini zayıflatıyor ve düzenin sağlanması için askerî tedbirleri zorunlu kılıyordu (Layard, 1849, ss. 211-213; Zabıt, 1961, s. 72).

1861-1867 yılları arasında Bağdat Valisi Mehmed Namık Paşa, Kerkük ve çevresinde asayişî sağlamak, aşiretlerin faaliyet alanlarını sınırlamak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur (Dinç, 2016, ss. 143-146). Namık Paşa'nın politikası, askerî güç ile idari reformları bir arada yürütmek üzerine kuruluydu. Bu kapsamda Kerkük ve çevresinde garnizonlar kurulmuş, kışlalar inşa edilmiş, yerel yönetim teşkilatları düzenlenmiştir. Bu dönemde kurulan kışlalar yalnızca askerlerin barınma mekânları değil, aynı zamanda devlet otoritesinin yerel düzeyde fiziksel simgeleri haline gelmiştir. Aşiretler üzerinde denetim sağlamak

için askerî devriyeler düzenlenmiş, yollar üzerinde karakollar ve kontrol noktaları oluşturulmuştur. Bu uygulamalar, Osmanlı'nın taşra reform stratejisinin Kerkük özelindeki somut yansımalarıdır (El-Azzavî, 2004, s. 79; Yakupoğlu, 1976, s. 56).

Osmanlı yönetimi, sadece fiziki yapı inşasıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda aşiretler üzerinde doğrudan idari müdahaleler yapmıştır. Mehmed Namık Paşa döneminde aşiretlerin liderleriyle düzenli görüşmeler yapılmış, bazı liderler kadı veya kaymakamlık gibi resmî görevlere atanarak merkeze bağlanmıştır. Bu uygulama hem merkezi otoritenin kabulünü sağlamak hem de bölgesel istikrarsızlığı azaltmak amacıyla yürütülmüştür. Bu politikalar, Kerkük'ün Osmanlı taşra reformlarının bir örneği olarak önemini artırmıştır (Marufoğlu, 1998, s. 144; El-Azzavî, 2004, s. 81).

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ve ardından gelen kıtlık dalgası, Kerkük ve çevresinde sosyo-ekonomik çalkantılara yol açmıştır (Dinç, 2016, s. 145). Bu dönemde açlık nedeniyle meydana gelen iç göçler, kentteki demografik yapıyı değiştirmiş ve merkezi yönetimin kontrolünü daha da zorlaştırmıştır. Özellikle Süleymaniye ve Kerkük çevresindeki aşiretler, bu dönemde merkezi otoriteye karşı geçici olarak daha bağımsız hareket etmiştir. Osmanlı yönetimi, bu tür hareketlenmeleri önlemek için kışlaların yanı sıra ek askerî birlikler ve müfrezeler görevlendirmiştir. Ayrıca yollar üzerinde askerî denetim noktaları ve karakollar kurularak aşiretlerin hareketleri izlenmeye başlanmıştır (Kevseroğlu, 2015, s. 132).

XIX. yüzyılın son çeyreğinde, Osmanlı merkezi yönetimi, Kerkük'teki aşiretlerin kontrolünü artırmak için hem ikna edici hem zorlayıcı politikalar uygulamıştır. Bazı aşiret liderleri devlet tarafından maaşa bağlanmış ve resmî görevlere atanmış, diğerleri ise gerektiğinde askerî müdahalelerle dizginlenmiştir. Bu dönemde aşiretlerin sınırları ve geçim alanları haritalanmış, Osmanlı otoritesiyle iş birliği yapan aşiretler ödüllendirilmiş, direnç gösterenler ise cezalandırılmıştır. Bu yöntemler, Kerkük'ün sadece askerî değil, aynı zamanda idari bir merkez olarak Osmanlı planlamasında önemini artırmıştır (Zabit, 1961, s. 83).

Kerkük'teki askerî yapılanma sadece kışlalarla sınırlı kalmamış, istihbarat ve lojistik sistemleri de geliştirilmiştir. Örneğin, aşiret bölgelerine düzenli gizli gözlemciler ve haberci ağı yerleştirilmiş, şehrin çevresindeki stratejik noktalar üzerinde sürekli kontrol sağlanmıştır. Piyade ve süvari birlikleri hem asayişi sağlamak hem de olası ayaklanmaları bastırmak için düzenli olarak devriye gezmiştir. Ayrıca, Osmanlı yönetimi bazı köylerde askerî depolar ve lojistik merkezler kurarak, bölgede hızlı müdahale kapasitesini artırmıştır (Rauf, 1988, s. 56).

1. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar Osmanlı idaresinde kalan Kerkük, 1918'de İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal 24 Mayıs'ta geri püskürtülse de Mondros Mütarekesi sonrası Türk birliklerinin Altınköprü'ye çekilmesiyle bölge yeniden İngilizlerin kontrolüne geçti. Musul Vilayeti'ne bağlı olan Kerkük, Misak-ı Millî sınırları içinde yer almasına rağmen, 1926 Ankara Antlaşması ile Irak'a terk edildi (Küçük, 2005, ss. 173-175; Armaoğlu, 2018, s. 250). Irak Krallığı ve daha sonra Cumhuriyet döneminde de Kerkük Kışlası, askerî üs olarak işlevini sürdürmüş, 1985 yılında ise Irak Kültür Bakanlığı'na devredilerek askerî işlevini yitirmiştir (Zâhir, 2019, s. 243).

Kerkük Kışlası'nın Tamiratları

Kerkük Kışlası'nın inşa edildiği dönemde Kerkük ve Şehr-i Zor sancağının kaymakamı Takiyüddin Paşa (1868–1869) idi (Şaban, 2011, s. 29). Paşa, yapının tamamlanmasının ardından askerî faaliyetlerin etkin şekilde yürütülebilmesi için yalnızca kışlanın iç düzeniyle değil, çevre düzenlemeleriyle de ilgilenmiş; kışlanın etrafını ağaçlandırarak burayı bir talim alanı hâline getirmiştir. Ayrıca yapının sürdürülebilirliği açısından elzem olan su ihtiyacı da göz ardı edilmemiş; kışla, Tisin Nehri kıyısında konumlandırılmış ve şehir dışından getirilen su yolları ile bu ihtiyaç karşılanmıştır (Dinç, 2016, ss. 333–334). Bu uygulamalar, kışlanın salt bir askerî barınma mekânı değil, aynı zamanda askerî hayatın bütüncül ihtiyaçlarını karşılayan bir merkez olarak planlandığını göstermektedir.

Yapının inşasından sonraki yıllarda gerek kullanım yoğunluğu gerekse doğal yıpranma nedeniyle çeşitli dönemlerde tamiratlar gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte iç mekân düzenlemeleri, duvar ve çatı onarımları, dış cephe sıvaları ile su tahliye sistemlerinin yenilenmesi gibi yapısal müdahaleler uygulanmıştır. Osmanlı arşiv belgelerine göre 1887 yılında gerçekleşen kapsamlı bir tamirat, Osmanlı merkezî hazinesinden doğrudan kaynak sağlanamaması nedeniyle, Fırka-i Islâhiye'nin Kerkük'teki temsilcileri ile yerel eşrafın katkılarıyla organize edilmiştir. Bu doğrultuda bir tamirat komisyonu kurulmuş, halktan 200.000 kuruş yardım toplanmış ve elde edilen kaynak kışlanın onarımı ile ek yapıların inşasında kullanılmıştır (BOA, Y.PRK.ASK, 43/10). Bu örnek, Osmanlı taşrasında askerî yapılarla toplum arasındaki bağın güçlülüğünü ve yerel halkın devlet kurumlarına sahip çıkma iradesini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Kışla, tipik Osmanlı taşra mimarisi özelliklerini yansıtmaktadır. Yığma taş ve tuğla kullanılarak inşa edilen yapının dikdörtgene yakın avlulu plan şeması, merkezîyetçi yönetim anlayışına uygun şekilde askerî disiplinin sağlanmasını kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte bölgenin sert iklim koşulları, yoğun yağış ve sıcaklık farkları ile bakım eksiklikleri yapının zamanla aşınmasına yol açmıştır. XX.

yüzyıl başlarında Kerkük çevresinde meydana gelen depremler ve sel baskınları da kışlanın zemininde ve duvarlarında ciddi hasarlar bırakmıştır.

Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesinden sonra Kerkük Kışlası, Irak Krallığı ve daha sonra Cumhuriyet yönetimi tarafından askerî üs olarak kullanılmaya devam etmiştir. Ancak bu dönemlerde yapı esaslı bir restorasyon sürecine girmemiş, yalnızca sınırlı işlevsellik amacıyla kısmi onarımlar yapılmıştır. 1985 yılında Irak Savunma Bakanlığı'ndan Kültür Bakanlığı'na devredilen kışla, bu gelişme ile tarihî miras vasfı açısından önemli bir dönüm noktasına ulaşmış olsa da beklenen restorasyon ve koruma politikaları hayata geçirilememiştir. Zaman içinde çatısı çökmüş, dış cephe sıvaları dökülmüş, iç mekân bölmeleri tahrip olmuş ve yapı giderek harap bir görünüme bürünmüştür (Ed-Dûrî, 1991, ss. 425-426; Avcı, 2019, s. 47).

Bu çerçevede Kerkük Kışlası, yalnızca Osmanlı askerî mimarisinin taşradaki bir temsilcisi değil, aynı zamanda devlet-toplum ilişkilerinin somutlaştığı bir mekân olarak da değerlendirilebilir. İnşasından itibaren askerî disiplinin tesisi, bölgesel güvenliğin sağlanması ve toplumsal düzenin korunmasında kritik bir rol üstlenen kışla, zamanla bakımsızlık ve ihmallerin gölgesinde tarihî kimliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Bugün gelinen noktada Kerkük Kışlası'nın korunması, yalnızca Osmanlı modernleşmesinin taşradaki yansımalarının anlaşılmasına değil, aynı zamanda Osmanlı kültürel mirasının Irak'ta gelecek kuşaklara aktarılmasına da büyük önem arz etmektedir.

Kerkük Kışlası'nın Dönemin Kışla Yapılarıyla Karşılaştırılması

Kerkük Kışlası, Osmanlı taşra mimarisinin askerî yapılarında sıkça görülen fonksiyonel yaklaşımı ve bölgesel koşullara uygun tasarımı yansıtan önemli bir örnektir. İstanbul gibi başkentte inşa edilen kışlalardan farklı olarak, taşra kışlaları görkemli mimarî yerine dayanıklılık, barınma kapasitesi ve askerî düzeni destekleyen işlevsel çözümlerle tasarlanmıştır (İlban, 2015, s. 79). Bu bağlamda, İstanbul'daki Davut Paşa, Rami ve Selimiye Kışlaları, görkemli mimarisiyle merkezi otoritenin gücünü sembolize ederken, Kerkük Kışlası, Bağdat ve Mardin kışlalarıyla birlikte daha sade ve işlevsel mimari çizgiler taşımaktadır. Osmanlı arşiv belgeleri ve saha araştırmaları ışığında, Bağdat Kışlası (yaklaşık 12.000 m²), şehir merkezinde Dicle Nehri kıyısında konumlandırılmış olup, L biçiminde iki bloktan oluşan dikdörtgen plana ve geniş bir avluya sahiptir (Mehdi, 1997, s. 124; El-Daracî, 2018, ss. 20-21). Bağdat Kışlası, 1850'li yıllardan başlayarak Mehmed Namık Paşa'nın valiliği döneminde önemli bir genişletme ve onarım sürecinden geçmiş, bu sayede Osmanlı'nın bölgedeki siyasi ve askerî varlığının simgesi haline gelmiştir (el-Azzavî, 2004, s. 89). Askerî işlevsellik açısından, Bağdat Kışlası süvari

ve piyade birliklerini barındırırken, İran sınırına yakınlığı nedeniyle Irak ve Hicaz Ordusu'nun Altıncı Ordu'su için stratejik öneme sahip olmuştur (Nejjar, 1991, ss. 279-280).

Öte yandan, Mardin Kışlası, II. Abdülhamid döneminde inşa edilmiş olup, bölgenin topografik özelliklerine bağlı olarak kuzey cephesinde tek, güney cephesinde iki katlı olacak şekilde tasarlanmıştır. Daha küçük ölçekli ve daha sade bir yapıya sahip olan Mardin Kışlası, genellikle süvari birliklerinin kullanımına tahsis edilmiştir (Küçük, 1988, s. 416; Düzenli, 2020, s. 664). Mardin Kışlası'nın planı kompleks değildir ve özellikle topografik koşullar nedeniyle mimari tipolojide farklılıklar gözlenmektedir. Kerkük Kışlası ise Tisin Nehri kıyısında yer almakta, Osmanlı arşivlerinde kayıtlı tamirat ve çevre düzenlemeleriyle işlevselliği artırılmış, askerî talimlere uygun bir alan olarak tasarlanmıştır (Dinç, 2016, ss. 333-334; Şaban, 2011, s. 29). Mimari anlamda, yığma taş ve tuğla malzeme kullanımı ve dikdörtgene yakın avlulu planı, askerî disiplinin sağlanması için uygun bir ortam yaratmıştır. Kerkük Kışlası, Bağdat ve Mardin kışlalarına kıyasla daha mütevazı büyüklükte olmakla birlikte, yerel halkın ve askerî erkânın katkısıyla gerçekleştirilen 1887 tamiratları arşiv belgelerinde açıkça yer almakta, böylece yerel düzeydeki dayanışma ve askerî yapıların korunma çabalarının somut bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır (BOA, Y.PRK.ASK, 43/10).

Sonuç olarak, Kerkük Kışlası'nın mimarisi ve askerî işleyişi, Osmanlı'nın taşra bölgelerinde uyguladığı farklılaştırılmış askerî yapılaşma stratejisinin bir yansımasıdır. Başkent İstanbul'daki görkemli ve sembolik askerî yapılar ile kıyaslandığında, Kerkük ve benzeri taşra kışlaları, daha çok işlevselliğe ve bölgesel ihtiyaçlara odaklanarak, yerel iklim, coğrafya ve stratejik gereksinimlere uygun şekilde şekillenmiştir. Osmanlı arşivlerindeki kayıtlar ve dönemin askerî politikaları, bu kışlaların hem askerî disiplini sağlama hem de bölgesel yönetimde otoriteyi pekiştirme işlevlerini yerine getirdiğini göstermektedir (Ed-Dûrî, 1991, ss. 425-433; İlban, 2015, s. 79).

Sonuç

Osmanlı ordusunun modernizasyon süreci, III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde gerçekleştirilen kapsamlı reformlarla somutlaşmış; Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve yerine Avrupa askerî modellerine uygun Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye" ile Asâkir-i Redîfe-i Mansûre birliklerinin kurulması, Osmanlı askerî teşkilatında paradigmatik bir dönüşümün işaretleri olmuştur. Bu yeni askerî düzenlemelerle paralel olarak inşa edilen kışla yapıları, yalnızca askerî barınma ve eğitim mekânları değil, aynı zamanda Osmanlı'nın merkezîyetçi devlet politikalarının taşra ayağını temsil eden ve bölgesel kontrolün tesisinde

kritik roller üstlenen kurumlar olarak öne çıkmıştır.

Bu bağlamda XIX. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen Kerkük Kışlası, Osmanlı'nın Irak ve çevresindeki güvenlik politikalarının somut bir tezahürü niteliğindedir. Mehmed Namık Paşa'nın yöneticiliğinde gerçekleştirilen asayiş reformları ve istikrar çabaları kışlanın stratejik önemini artırmış; ancak yerel aşiret isyanları ve bölgesel dinamikler, zaman zaman kışlanın işlevselliğini sınırlandırmıştır. Bağdat ve Mardin kışlalarıyla karşılaştırıldığında Kerkük Kışlası'nın planlama ve askerî organizasyon açısından gösterdiği farklılıklar, Osmanlı taşra ordularının fonksiyonel çeşitliliğini ve bölgesel ihtiyaçlara yönelik adaptasyon kabiliyetini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, 1887 tarihli tamirat dışında Irak Krallığı ve Cumhuriyet dönemlerinde yapının ihmal edilmesi ve olumsuz iklim koşullarına karşı yeterli koruma önlemlerinin alınmaması, kışlanın mimari bütünlüğünü ve tarihî değerini önemli ölçüde zedelemiştir. Bu durum, Osmanlı taşra askerî mimarisinin seçkin örneklerinden biri olan Kerkük Kışlası'nın korunması ve restore edilmesinin yalnızca bölgesel tarih açısından değil, aynı zamanda kültürel mirasın yaşatılması bakımından da acil bir gereklilik olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Kerkük Kışlası, Osmanlı modernleşme sürecinin taşradaki yansımalarını somutlaştıran, bölgesel güvenlik ve devlet-toplum ilişkilerine ışık tutan, korunması gereken tarihî bir miras olarak değerlendirilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Aksan, V. (2012). *Kuşatılmış bir imparatorluk: Osmanlı harpleri 1700-1870* (G. Çağalı Güven, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akyüz, F. (2015). *Osmanlı ordusunun modernizasyonu: Irak ve Hicaz ordusu örneği (1848-1876)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Armaoğlu, F. (2018). *20. yüzyıl siyasi tarihi 1914-1995* (2. baskı). Kronik.
- Avcı, İ. A. (2019). *Avrak minel eldakire* (Cilt 1). Avcı Yayınevi.
- Avcı, Y. (2004). *Değişim sürecinde bir Osmanlı kenti: Kudüs (1890-1914)*. Phoenix Yayınları.
- Aydın, M. (2019). *İstanbul ve Anadolu'da bulunan askerî kışlaların Osmanlı ekonomisine etkileri (1850-1860)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başkanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. (2006). *Osmanlı döneminde Irak*.
- Bayatlı, N. (2002). Osmanlı döneminde Kerkük şehrinin siyasi durumu ve önemi. *Kandaşlık*, 15, 15-33.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK), 43/10.
- Çelik, Y. (2018). II. Mahmud devrinde idari-askerî bir üs: Rami Kışlası. *Osmanlı Araştırmaları*, 52, 227-266.
- Çetinsaya, G. (1999). Irak. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 19, ss. 93-95). TDV Yayınları.
- Çiftçi, A., & Seçkin, N. (2005). 19. yüzyılda İstanbul'da inşa edilen askerî yapıların koruma sorunları. *Megaron: Yıldız Technical University, Faculty of Architecture E-Journal*, 1(1), 51-66.
- Dalğın, Y. (2019). *II. Mahmud devri askerî yapılarından Davud Paşa Kışlası* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diñç, F. (2016). *XIX. yüzyılda Kerkük: Fiziki, idari ve sosyo-ekonomik yapı* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Düzenli, E., & Düzenli, H. İ. (2020). Mardin'de iki modern inşa: Mardin kışlası ve müzeye dönüşümü. *İDEALKENT*, 11(30), 648-677.
- Ed-Dûrî, A. (1991). Bağdat. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 4, ss. 425-433). TDV Yayınları.
- El-Abbasî, M. S. S. (2005). *Kerkük fi avahir ahd el-Otmani avdâuha el-idariye ve'l-ktisadiye ve'l-tekâviye* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Camiat Musul.

- El-Azzavî, A. (2004). *Tarihü'l-Irak beyne ihtilaleyn* (Cilt 7). Dârel-Arabiye Lımvsuat.
- El-Daracî, S. İ. (2018). Kışlat Bağdat (tarihiha, tahtitha, imaretiha). *Mecelet Camiat el-Anbar Liulum el'İnsaninya*, 1, 18–36.
- El-İzî, N. İ. (1978-1979). Saray Bağdat fel'Kışlat. *Mecelle Sumer*, 34(1-2), 227–241.
- Ertuğrul, A. (2009). XIX. yüzyılda Osmanlı'da ortaya çıkan farklı yapı tipleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 13, 293–312.
- Gökçe, E. (2017). Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusuna asker alımı (Hamid Sancağı ve Isparta örneği). *Social Sciences Research Journal*, 6(4), 191–213.
- İlban, Ö. (2015). Abdülmecid döneminde taşrada yaptırılan kışlalardan bir örnek: Tırnova Kışlası. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 24, 62–78.
- İnalçık, H. (2003). Mehmed II. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 28, ss. 395–407). TDV Yayınları.
- Keha, M. (2016). Mehmed Ali Paşa isyanı sırasında Mısır'ın siyasi durumuyla ilgili Sultan Abdülmecid'e sunulan bir layiha [A report given to Sultan Abdülmecid on the political state of Egypt during Mehmed Ali Pasha uprising]. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 1415–1434.
- Kevseroğlu, N. (2015). *Safahat min tarih Kerkük mendo fecir el-tarih ila 1958*. Beyit el-Hikme.
- Kurşun, Z. (1994). Dâvud Paşa Kölemen. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 10, ss. 38–39). TDV Yayınları.
- Küçük, C. (1988). II. Abdülhamit. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 1, ss. 416–424). TDV Yayınları.
- Küçük, C. (2005). Misak-ı Millî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 30, ss. 173–175). TDV Yayınları.
- Layard, A. H. (1849). *Nineveh and its remains*. J. Murray.
- Marufoğlu, S. (1998). *Osmanlı döneminde Kuzey Irak 1831-1914*. Eren Yayıncılık.
- Mehdî, N. S. (1997). *El-ahya fî el-imara*. Dâr el-Shun el-Takafiye.
- Musul Vilayet Salnamesi*. (1308).
- Nejjar, C. M. (1991). *El idaratü'l Osmaniye fi Vilayeti Bağdâd min ahdi'l Vali Mithat Paşa ile nihayati'l hükmü'l Osmanî 1869-1917*. Mektebet Medbuli.
- Nevar, A. S. (1968). *Tarihü'l Irak el hadis, min nihayati'l hükmü Davud Paşa ile nihayati'l hükmü Midhat Paşa*. Dâr el-Kitab Arabiye.
- Rauf, İ. A. (1988). *El-ceyş el-'Osmanî fî'l-'Irâk (1831–1918)*. Dâr al-Şuûn al-Seqâfiyye.
- Rich, C. J. (1836). *Narrative of a residence in Koordistan, and on the site of ancient Nineveh*. J. Murray.

- Saatçi, S. (2003). *Kerkük evleri*. Klasik Yayınları.
- Saatçi, S. (2009). *Kerkük hevîyet'u el-umraniye*. Kerkük Vakfı.
- Samancı, A. K. (2004). *El-Turkmani el-Iraqi lidirasat vel'buhut*. Kerkük Abra Tarih Merkez.
- Saydam, A. (2002). Tanzimat'ın memurları. *Türkler içinde* (Cilt 13, ss. 668–678). Yeni Türkiye Yayınları.
- Saydam, A. (2006). Nâmık Paşa. *TDV İslâm Ansiklopedisi içinde* (Cilt 32, ss. 379–380). TDV Yayınları.
- Sevin, V. (1991). *Yeni Assur sanatı I: Mimarlık*. Türk Tarih Kurumu.
- Şaban, İ. (2011). *XIX. yüzyıl Osmanlı Irak'ında edebi ve kültürel çevre* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tunalı, A. C. (2003). *Tanzimat döneminde Osmanlı kara ordusunda yapılanma (1839-1876)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yakupoglu, E. (1976). *Irak Türkleri*. Boğaziçi Yayınları.
- Yazıcı, N. (2011). Osmanlı dönemi kışla mimarisi ve Samsun Kışlası. *Samsun Sempozyumu içinde* (ss. 636–642).
- Zabit, Ş. S. (1961). *Kerkük'te içtima-i hayat folklorü*. Zaman Basım Evi.
- Zâhir, K. S. (1985-1986). Kışlat Kerkuk. *Mecelle Sumer*, 44(1-2), 241–258.

Ekler

Resim 1

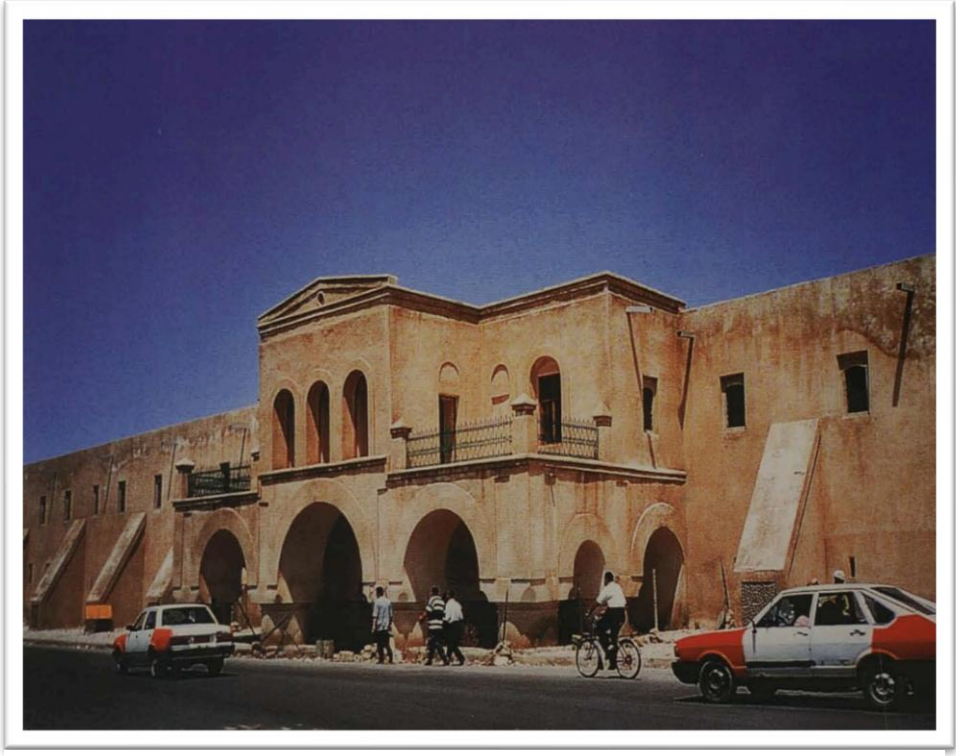
Kerkük Kışlası'nın dış mimarisine ilişkin iki dış cephe görünümü

Kaynak: (BOA, 2006, s. 198)

Resim 2

Kerkük Kışlası'nın Giriş Kapısı Görünümü

Kaynak: (BOA, 2006, s. 192).

Resim 3

Kerkük Kışlası'nın Günümüzdeki Görünümü (2024)

Extended Summary

From the late eighteenth century onward, the Ottoman Empire experienced a profound period of military, administrative, and institutional transformation. This era of change was primarily driven by the Empire's repeated military defeats, territorial losses, and the growing technological and organizational superiority of European powers, which exposed the weaknesses of the traditional Ottoman state apparatus. The central authority, once highly centralized under earlier sultans, gradually weakened due to internal dissensions, corruption, and the declining effectiveness of its longstanding military institutions, particularly the Janissary Corps. This deterioration forced the Ottoman ruling elite to critically reassess the foundations of state power, focusing on both administrative efficiency and military capability. The resulting reforms, collectively referred to as the Tanzimat and related military initiatives, sought to create a modern, disciplined, and centrally controlled army capable of defending the Empire's territorial integrity and asserting state authority across its provinces.

The abolition of the Janissary Corps in 1826, known as the Auspicious Incident, represented a decisive turning point in Ottoman military history. The Janissaries, who had once formed the backbone of the Ottoman military, had become politically powerful, resistant to reform, and increasingly ineffective on the battlefield. In their place, the Empire established the *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye*, a new regular army, and later supplemented it with reserve forces called the *Asâkir-i Redîfe-i Mansûre*. Modeled largely on European military structures, these new formations introduced a hierarchical organization into the Ottoman military, encompassing regiments, battalions, and companies. The new army required systematic training, strict discipline, and, critically, permanent accommodation for soldiers. This need catalyzed a significant architectural and logistical development: the construction of purpose-built barracks, or *kışla*, which became essential components of the modern Ottoman military system.

The emergence of nineteenth-century Ottoman barracks represents not merely an architectural innovation but also a tangible expression of the state's ideological and strategic priorities. These structures were designed to house troops, facilitate training, streamline administration, and support logistical coordination, embodying both functional rationality and symbolic authority. Military regulations and architectural manuals produced during this period provided detailed instructions regarding the location, design, and layout of barracks, emphasizing considerations such as linear, rectangular, or U-shaped

plans, the separation of branches of service, and the integration of facilities for officers, soldiers, and armaments. Such standardization highlights the close integration of military architecture within the broader framework of state planning and modernization, reflecting the Empire's effort to consolidate central authority through disciplined and permanent military infrastructure.

Within the Ottoman provincial system, certain regions assumed particular strategic importance, notably Iraq. After the fall of the Mamluk regime in Baghdad in 1831, the Ottoman administration implemented a determined policy of centralization in the region. The aim was to curb the influence of local power holders, ensure regular tax collection, and secure the eastern frontier against external threats, particularly from neighboring Iran. The enforcement of central authority, however, was often complicated by resistance from local communities, tribal factions, and the sheer geographic expanse of the province. In this context, the limited availability of disciplined military forces and the scarcity of purpose-built infrastructure often hindered the efficacy of provincial governance, making the establishment of permanent military installations a critical strategic priority.

Kirkuk emerged as a central military and administrative hub in northern Iraq due to its strategic location. Situated at a crossroads connecting Mosul, Baghdad, and the Iranian frontier, Kirkuk provided an ideal base for projecting Ottoman authority across the region and controlling important trade and military routes. The construction of the Kirkuk Barracks in 1863 can be understood as a response to these strategic imperatives. By centralizing multiple military units within a single, purpose-built complex, the Ottoman administration aimed to enhance operational efficiency, ensure rapid deployment of troops, and maintain public order. The barracks also facilitated administrative centralization by concentrating logistical, training, and command functions, thereby reducing operational costs and improving coordination among different branches of the military.

The architectural and functional characteristics of the Kirkuk Barracks exemplify the broader patterns of nineteenth-century Ottoman military construction in provincial settings. Beyond accommodating soldiers, these complexes symbolize the tangible presence of the central state in regions characterized by political volatility, social diversity, and intermittent local resistance. Barracks served as focal points of military discipline, administrative authority, and security enforcement, projecting both ideological and practical power across provincial territories. They were intended not only to house troops but also to institutionalize state authority, promote modernization, and foster integration between local populations and the imperial administration.

Despite the critical role of provincial military architecture in consolidating Ottoman central authority, scholarly attention has largely focused on imperial centers such as İstanbul or key Anatolian cities. Studies addressing Ottoman barracks in general often overlook provincial examples like Kirkuk, and few works provide a comprehensive analysis of their historical development, military function, or contribution to broader modernization efforts. This study seeks to address this lacuna by examining the Kirkuk Barracks within the context of nineteenth-century military reforms and provincial governance, highlighting how architecture served as both a practical and symbolic instrument of centralization.

Drawing upon archival sources, contemporary military regulations, and provincial yearbooks, the study demonstrates that the construction and operational use of the Kirkuk Barracks significantly strengthened Ottoman authority in northern Iraq. By concentrating disciplined military units within a permanent facility, the administration improved its capacity to respond to internal disturbances and external threats while reinforcing long-term institutional stability. The barracks also facilitated the integration of Kirkuk into the imperial administrative system, ensuring that the province became more effectively connected to central governance mechanisms.

In conclusion, the Kirkuk Barracks stands as a crucial yet underexplored example of how nineteenth-century Ottoman military reforms were implemented at the provincial level. It illustrates the intersection of military architecture, administrative centralization, and strategic planning, showing that modernization extended beyond the imperial capital to the periphery of the Empire. By analyzing such provincial military structures, scholars can gain a more nuanced understanding of Ottoman reform efforts, demonstrating that the Empire's modernization was a comprehensive, spatially distributed process that combined architectural, military, and administrative strategies to strengthen state authority across its diverse territories.